EWELINA ZAJĄC* | UNIWERSYTET ŁÓDZKI

Sposoby tworzenia habitatywów przez uczniów klas piątych – wyniki badań własnych

Słowa kluczowe: nazwy mieszkańców, słowotwórstwo dzieci, habitatywa, etnonimy.

doi: http://dx.doi.org/10.31286/JP.01008

1. Wprowadzenie

Nazwy mieszkańców, inaczej *habitatywa* (Kreja 1978), *nazwy narodowe*, *plemienne* (Taszycki 1964), *nazwy odśrodowiskowe* (Klemensiewicz i in. 1964: 202–203), *formacje habitatywne*, *etnonimy*, *nazwy etniczne* (Sulisz 1969; Malec 1998, 2001), *etnika* (Kowalik-Kaleta 1982), *ethnicum* (lp.) (Malec 2001) – to terminy na oznaczenie derywatów kategorii nazw mieszkańców. Najpopularniejsze z nich to *habitatywa* i *etnonimy*. Pierwszy termin wydaje się trafniejszy niż określenia z rdzeniem *etn-*, które sugerują, że odnoszą się tylko do ludności pewnych obszarów etnicznych albo są nazwami grup etnicznych. Nazwy mieszkańców tworzone są na określenie mieszkańców mniejszych i większych obszarów administracyjnych, politycznych i geograficznych oraz miast i wsi (Kurdyła 2015: 181). Również Zofia Kowalik-Kaleta (1982: 39) podkreśla, że *nazwy mieszkańców* dotyczą pojedynczych osób zamieszkujących kraj, obszar etniczny, miasto lub należą do danego plemienia, *etnika* zaś to nazwy plemion i narodów.

Występowanie tak wielu terminów określających niemal te same derywaty świadczy o chaosie i nieuporządkowaniu terminologicznym. Także przyporządkowanie ich do klasy nazw własnych lub wyrazów pospolitych nastręcza wielu wątpliwości. *Etnonimy* to nazwa własna grupy etnicznej (narodu, ludu, plemienia itd.) bądź przedstawiciela takiej grupy, np.: *Polacy*, *Polak*, *Polka*, *Anglicy*, *Anglik*, *Angielka*. Nie w każdej jednak sytuacji i nie we wszystkich językach *etnonimy* są uznawane za nazwy własne, np. w języku włoskim są one określeniami potocznymi: wł. *italiani*, *polacchi* (www.onomastyka.uni.lodz.pl; Malec 1998: 181–188). Również na gruncie polskim i rosyjskim (zob. Dacewicz 2016) toczono spory nad istotą etnonimów, zwłaszcza w II połowie XX wieku. Opinie na temat przynależności etnonimów do *nomina appellativa* lub *nomina propria* są podzielone (zob. np.: Taszycki 1964: 262; Tyrpa 2011: 25). Stwierdzono nawet, że nazwy te mają pograniczny charakter (zob. przegląd wybranych stanowisk w artykule Z. Kowalik-Kalety 1982) i należy je włączyć do sfery przejściowej między *nomen appellativum* a *nomen proprium* (Rymut 2003: 9).

* ewelina.zajac@uni.lodz.pl; ORCID: 0000-0002-5076-8347

> Etnonimy użyte w liczbie pojedynczej nie identyfikują osoby jako określonej jednostki, lecz oznaczają członka danej grupy społecznej, mieszkańca danego kraju, prowincji […]. Mają one charakter deskrypcji nieokreślonej i są zaliczane do wyrazów pospolitych, które mają pewne właściwości zbliżające je do nazw własnych. Właściwości te polegają na ograniczeniu zakresu znaczeniowego tych nazw ze względu na charakter podstawy, którą jest kolektywna nazwa własna i/lub nazwa państwa, kraju, regionu czy miejscowości (Malec 1998: 182).

Nazwy zbiorowości ludzkich są też traktowane jako swoisty rodzaj nazw własnych mających pewne właściwości przysługujące wyrazom pospolitym. Charakteryzują się jednostkowym odniesieniem do obiektu nazywania, jakie przysługuje nazwom własnym. Obiektem tym jest jednak konkretna, niepowtarzalna zbiorowość ludzka, czyli desygnat kolektywny (Malec 1998: 181–182). Nazwa narodowości w formie liczby mnogiej oznacza naród, w pojedynczej zaś – przedstawiciela narodu lub mieszkańca kraju (Dacewicz 2016: 363). W niniejszej pracy habitatywa traktowane są jako nazwy własne.

Tematyką nazw mieszkańców (etnonimów) zajmowano się już na różnych płaszczyznach: omawiano etnonimy w literaturze (zob. np.: Kęsikowa 2008; Sajkowski 2016), w słownikach polskich i rosyjskich (Dacewicz 2016), wyróżniono np. etnonimy pokarmosemiczne (zob. Chruszczewski, Kudła 2016). Niewiele jest jednak publikacji dotyczących tworzenia nazw mieszkańców przez dzieci i młodzież – stąd próba opracowania choćby cząstki tego zagadnienia.

2. Metodologia badań własnych

Celem artykułu jest zaprezentowanie i analiza materiału leksykalnego zebranego wśród uczniów klas piątych szkoły podstawowej w województwie wielkopolskim w powiecie tureckim, który to materiał dotyczył nazw mieszkańców krajów. Badana grupa liczyła 61 uczniów, w tym 28 dziewczynek i 33 chłopców (brak jednak korelacji między płcią badanych a utworzonymi przez nich nazwami). Do badania zaproszeni zostali uczniowie dwóch klas piątych z jednej placówki, mający 11 lat, gdyż w tym wieku nie powinni stosować już neologizmów, a wypowiadać się w sposób jasny i poprawny, powinni panować nad swoimi wypowiedziami oraz dostosowywać sposób mówienia do sytuacji. Ponadto są uczniami z większym zasobem doświadczeń szkolnych, a ich wiedza o świecie zewnętrznym powinna być bogatsza (Dziurda-Multan 2008: 107). Wszyscy badani są w normie intelektualnej, bez zaburzeń neurorozwojowych, bez postawionej diagnozy dysleksji rozwojowej.

Uczniowie wzięli udział w badaniu ankietowym pod kierunkiem badającego (autorki artykułu). Ich zadaniem było utworzenie nazwy mieszkańca kraju (w postaci mianownika liczby pojedynczej) od nazwy miejscowej zapisanej w mianowniku. Ankieta nie zawierała informacji, aby nazwę utworzyć w rodzaju męskim i/lub żeńskim. Na potrzeby analizy mechanizmów tworzenia przez dzieci habitatywów do ankiety wybrano także takie nazwy krajów, z którymi uczniowie mogli się wcześniej nie zetknąć – nie uczyli się o tych krajach na lekcjach przyrody i nie znają nazwy będącej podstawą dla kreacji słowotwórczej (np.: *Mozambik*, *Kamerun*, *Nepal*). Badanie odbyło się w przyjaznej, spokojnej atmosferze, uczniowie nie zadawali pytań, nie kontaktowali się między sobą, chętnie zapisywali swoje odpowiedzi. Podano 34 nazwy krajów, od których uczniowie mieli utworzyć habitatywa:

Austria, *Białoruś*, *Bułgaria*, *Chiny*, *Chorwacja*, *Czechy*, *Dania*, *Egipt*, *Filipiny*, *Finlandia*, *Francja*, *Grenlandia*, *Gwatemala*, *Hiszpania*, *Holandia*, *Izrael*, *Japonia*, *Kamerun*, *Kenia*, *Kuba*, *Litwa*, *Meksyk*, *Mongolia*, *Mozambik*, *Nepal*, *Niemcy*, *Norwegia*, *Portugalia*, *Rosja*, *Słowacja*, *Szwajcaria*, *Tajlandia*, *Węgry*, *Włochy*.

W artykule analizie poddane zostały 942[1] nazwy mieszkańców (na 2074 możliwe), wśród których wyróżnić należy 289 nazw z kreacją formalnojęzykową, czyli podzielnych słowotwórczo, oraz 653 nazwy bez kreacji formalnojęzykowej, przeniesione z zasobu nazw własnych i wyrazów pospolitych. Za nazwy z kreacją formalnojęzykową, czyli utworzone w wyniku derywacji słowotwórczej, uznano wszystkie określenia powstałe przez dodanie do podstawy sufiksu (brak w materiale określeń utworzonych w wyniku prefiksacji). Wśród tych form znalazły się liczne neologizmy słowotwórcze, czyli nowe wyrazy będące formacją słowotwórczą, utworzone według wzorców istniejących w języku polskim. Częstym zjawiskiem było tworzenie określeń, dla których podstawą stała się nazwa utworzona wcześniej, np. *Węgierczyk* : *Węgier*. W takiej sytuacji wyrazy utworzone w wyniku sufiksacji stawały się dla badanych podstawą słowotwórczą.

3. Analiza materiału

3.1. Nazwy męskie

Uczestnicy badania – uczniowie klas piątych – utworzyli łącznie 247 jednostek leksykalnych nazywających mieszkańców, podając nazwy w rodzaju męskim. Wśród powstałych habitatywów jedynie 3 (*Eskimos*, *Żyd*, *Białoruś*) to określenia bez kreacji formalnojęzykowej, reszta została utworzona za pomocą sufiksacji.

W języku polskim w tworzeniu habitatywów w rodzaju męskim najczęściej biorą udział dwa sufiksy: *-anin* oraz *-czyk*. Wykorzystywany jest też sufiks *-ak*, który może mieć charakter neutralny, jednak najczęściej nacechowany jest on potocznością i tworzy określenia oboczne do neutralnych na *-anin* albo *-czyk* (Grzegorczykowa 1979: 51). O dystrybucji sufiksów decydują desygnat podstawy (np. nazwa miasta polskiego lub zagranicznego), czasami czynniki formalne, historyczno-zwyczajowe oraz pragmatyczne – stylistyczne i ekspresywne (Kurdyła 2015: 181). Przy tworzeniu nazw mieszkańców wykorzystuje się również inne sufiksy, np.: *-ik*, *-ec*, *-in*, *ø*. Nie istnieją jednak ścisłe reguły tworzenia tych określeń z udziałem powyższych formantów, ale zauważalna jest tendencja, że od nazw krajów zakończonych na *-ja* tworzy się formacje z sufiksem *-czyk*, a od nazw miejscowości, krain geograficznych i prowincji – z sufiksem *-anin* (Grzegorczykowa 1979: 51).

Sufiks *-czyk* (oraz jego warianty rozszerzone: *-ejczyk*, *-ijczyk*, *-ańczyk*, *-eńczyk*) łączy się z podstawami słowotwórczymi od obcych nazw krajów, regionów i miejscowości. Już od lat 80. XX wieku tworzy on najczęściej nazwy mieszkańców obcych państw, a czasami występuje w derywatach od nazw miejscowości (Kurdyła 2015: 184) – zauważalne jest to również w analizowanym materiale. Za pomocą tego sufiksu uczniowie utworzyli 35 habitatywów:

1 To łącznie wszystkie określenia utworzone przez uczniów. Większość z nich się powtarza, stąd w dalszej części artykułu różnice między analizowaną liczbą jednostek leksykalnych a liczbą utworzonych określeń.

Australczyk, *Bułgarczyk*, *Chinczyk*, *Chińczyk*, *Chorwaczyk*, *Dańczyk*, *Duńczyk*, *Filimpinczyk*, *Filipinczyk*, *Filipińczyk*, *Finlandczyk*, *Grenlandczyk*, *Gwatelimańczyk*, *Gwatemalczyk*, *Gwatemańczyk*, *Hiszpańczyk*, *Holandczyk*, *Izraelczyk*, *Izrailczyk*, *Japonczyk*, *Japończyk*, *Kameruńczyk*, *Keńczyk*, *Kubczyk* (: *Kuba*)[2], *Mongolczyk*, *Nepalczyk*, *Nepaltczyk*, *Nepańczyk*, *Portugalczyk*, *Słoweńczyk*, *Szwajczyk* (: *Szwajcaria*), *Tajlanczyk*, *Tajlandczyk*, *Węgierczyk*, *Węgryczyk*.

Część nazw utworzona została poprawnie, gdyż uczniowie spotykają się z tymi określeniami na co dzień (np.: *Chińczyk*, *Japończyk*, *Portugalczyk*); pojawiły się też nazwy utworzone właściwie, mimo że nie używa się ich zbyt często (np.: *Grenlandczyk*, *Gwatemalczyk*, *Kameruńczyk*). Część określeń utworzona została na zasadzie analogii, czyli do podstawy dodano sufiks *-czyk* (np.: *Australczyk*, *Bułgarczyk*, *Holandczyk*). W kilku nazwach doszło do modyfikacji sufiksu i/lub podstawy słowotwórczej (np.: *Filipinczyk – Filipińczyk*, *Nepalczyk – Nepaltczyk – Nepańczyk*). Nazwy mieszkańców z *-czyk* tworzone były nie tylko od nazw geograficznych, ale też od innych określeń osobowych, funkcjonujących już w polszczyźnie (np. *Węgierczyk* : *Węgier* : *Węgry*).

Aby uniknąć upodobnień głoskowych i zachować przejrzystość leksykalną podstawy, na granicy tematu i formantu *-czyk* pojawiają się dodatkowe morfemy – konektywy, w ten sposób powstają różne rozszerzone warianty tego sufiksu: *-ijczyk*/*-yjczyk*, *-eńczyk*, *-ańczyk* (Masojć 2015: 71–72).

Sufiks *-ijczyk*/*-yjczyk* wykazał się większą produktywnością w zakresie tworzenia habitatywów niż sufiksy *-ańczyk*/*-anczyk* oraz *-ińczyk*/*-inczyk*, co potwierdza 18 przykładów:

Australijczyk (: *Australia* i : *Austria*), *Australyjczyk*, *Finladyjczyk*, *Grenlandyjczyk*, *Holandyjczyk*, *Izraelijczyk*, *Izralijczyk*, *Kenijczyk*, *Kubijczyk* (: *Kuba*), *Litwijczyk*, *Mongolijczyk*, *Mozambijczyk*, *Nepalyjczyk*, *Norwegijczyk*, *Portugalijczyk*, *Rosyjczyk*, *Tajlandijczyk*, *Tajlandyjczyk*.

Uczniowie klas piątych utworzyli nazwy mieszkańców również za pomocą sufiksów *-ańczyk*/*-anczyk* (8 przykładów):

Amerykańczyk, *Bułgarianczyk*, *Kenianczyk*, *Keniańczyk*, *Kubańczyk*, *Litwańczyk*, *Meksykańczyk*, *Mongolańczyk*

oraz *-ińczyk*/*-inczyk* (4 przykłady):

Australinczyk, *Australińczyk*, *Litwinczyk*, *Mongolinczyk*.

Sufiks *-anin* służy do tworzenia nazw mieszkańców od polskich i słowiańskich oraz dawno spolszczonych nazw miejscowych. Warianty z sufiksem *-anin* uznawane są za oficjalne lub stylistycznie neutralne, gdyż służy on do kreacji dominującego typu słowotwórczego (por. *krakowianin – krakus*). Można jednak stwierdzić, że został on wyparty przez inne sufiksy. Właściwością tego przyrostka jest zmiękczanie podstawy słowotwórczej, co powoduje wymianę spółgłosek twardych na funkcjonalnie miękkie ich odpowiedniki (Masojć 2015: 71). W zgromadzonym materiale odnotowano 24 przykłady z sufiksem *-anin*:

2 W nawiasach okrągłych w wyjątkowych sytuacjach podawana jest nazwa kraju, od którego utworzono nazwę jego mieszkańca, gdyż: (1) czasami uczniowie tworzyli takie samo określenie mieszkańca od dwóch różnych nazw krajów (np.: *Australijczyk* : *Australia* i *Australijczyk* : *Austria*) lub (2) podstawa, od której utworzona została nazwa mieszkańca, nie była jasna (np. *Kubczyk* : *Kuba*).

Amerykanin, *Australianin*, *Austrianin*, *Białorusianin*, *Bułgarianin*, *Chorwacjanin*, *Czechanin*, *Danianin*, *Egipcjanin*, *Egiptianin*, *Filipianin*, *Holandianin*, *Kenianin*, *Kubanin*, *Litwianin*, *Meksykanin*, *Mongolianin*, *Mozambikanin*, *Nepalianin*, *Norwegianin*, *Portugalianin*, *Rosjanin*, *Słowianin*, *Węgranin*.

Wśród formacji z sufiksem *-anin* nie pojawiły się określenia ze skróconym tematem fleksyjnym.

Niejednoznaczna w tworzeniu habitatywów jest rola wielofunkcyjnego formantu sufiksalnego *-ak*. Zazwyczaj tworzy on kolokwialne odpowiedniki, nacechowane pragmatycznie, oficjalnych nazw mieszkańców miast (np.: *warszawianin – warszawiak*, *poznanianin – poznaniak*). Nie ogranicza się jednak do funkcji stylistycznej, ale występuje też w neutralnych formacjach tworzonych od nazw krajów oraz dzielnic historycznych (np. *Austriak*, *Poznaniak* – mieszkaniec województwa poznańskiego) (Masojć 2015: 72). Nazwy tworzone z sufiksem *-ak* występują w Polsce centralnej, którą zamieszkują badani uczniowie. W zgromadzonym materiale odnotowano jedynie 8 nazw mieszkańców utworzonych za pomocą sufiksu *-ak*/*-'ak*:

Australiak, *Austriak* (: *Austria* i : *Australia*), *Chorwak*, *Daniak*, *Filipiak* (: *Filipiny*), *Kubiak*, *Słowak*, *Słowiak*.

Formant paradygmatyczny ø pojawia się najczęściej w habitatywach utworzonych od nazw krajów zakończonych w wymowie na *-ja* (realizowanych graficznie również jako *-ia*) (Masojć 2015: 72). Wśród nazw mieszkańców utworzonych przez uczniów klas piątych pojawiło się 14 takich przykładów:

Bułgar, *Chorwac*, *Chorwat*, *Grenland*, *Gwatemal*, *Hiszpan*, *Holand*, *Japon*, *Ken*, *Mongol*, *Norweg*, *Portugal*, *Szwajcar*, *Szwed* (: *Szwajcaria*).

Sufiks ø występuje też w nazwach mieszkańców od nazw geograficznych mających postać rzeczowników *pluralia tantum* (Masojć 2015: 72) – 4 przykłady w zgromadzonym materiale:

Chin, *Czech*, *Węgr*, *Włoch*.

W tworzeniu nazw mieszkańców wykorzystuje się także formant ujemny, który stosowany jest wówczas, gdy nazwa państwa kończy się elementem leksykalnym *-stan* lub *-landia*, oznaczającym ogólnie 'kraj'. Element ten jest wtedy zwykle ucinany (Masojć 2015: 72). Wśród nazw wybranych do badania znalazły się dwie, od których utworzenie poprawnego etnonimu polegałoby na usunięciu *-landia*, są to: *Finlandia* (*Fin*) i *Tajlandia* (*Taj*). Uczniowie utworzyli następujące formy (5) od tych nazw krajów:

Fin, *Finlad*, *Finlan*, *Tajlan*, *Tajland*.

Sufiksem, za pomocą którego tworzy się habitatywa, jest *-in*/*-yn*. Utworzone tak zostały 23 określenia:

Australin, *Białorusin*, *Bułgarin*, *Chinin*, *Danin*, *Filipin*, *Finlandyn*, *Grenlandin*, *Gwatemalin*, *Hiszpanin*, *Holandin*, *Izraelin*, *Japonin*, *Kamerunin*, *Litwin*, *Litwinin*, *Mazowszyn*, *Mongolin*, *Nepalin*, *Podhalin*, *Portugalin*, *Szwajcarin*, *Tajlandin*.

Tworzeniu nazw mieszkańców towarzyszyły liczne nieregularności. Niektóre określenia utworzone przez uczniów mają bardzo rzadkie, czasami wręcz jednostkowe afiksy (Masojć 2015: 72), np. *-ik*/*-yk* (5: *Australik*, *Finlandik*, *Izraelik*, *Mongolik*, *Tajlandik*), *-ec* (3: *Hiszpaniec*, *Niemiec*, *Słoweniec* : *Słowacja*) oraz rozszerzenie *-owiec* (5: *Gwatemalowiec*, *Meksykowiec*, *Mozambikowiec*, *Nepalowiec*, *Węgrowiec*).

Uczniowie biorący udział w badaniu utworzyli habitatywa za pomocą jeszcze innych sufiksów: *-an* (24: *Amerykan*, *Austrian*, *Białorusian*, *Bułgarian*, *Chorwacjan*, *Danian*, *Egipcjan*, *Egiptian*, *Filipian*, *Grenlandian*, *Kamerunian*, *Kenian*, *Kuban*, *Litwian*, *Meksykan*, *Mozambikan*, *Nepalan*, *Nepalian*, *Norwegan*, *Norwegian*, *Rosjan*, *Słowian* : *Słowacja*, *Szwajcarian*, *Węgrian*), *-ek* (3: *Białorusek*, *Czechek*, *Rusek*), *-eń* (2: *Słoweń* : *Słowacja*, *Słowen*), *-er* (2: *Holender*, *Węgier*), *-icz* (2: *Izraelicz*, *Nepalicz*), *-ita* (3: *Izraelita*, *Mongolita*, *Nepalita*), *-uz* (*Francuz*).

Uczniowie wymienili również nazwy bez kreacji formalnojęzykowej, przenosząc je z zasobu nazw własnych (*Eskimos*, *Żyd*, *Białoruś*). Troje badanych użyło form zleksykalizowanych, które zapamiętali: *Eskimos* – mieszkaniec *Grenlandii*, *Żyd* – mieszkaniec *Izraela*. Odnotowano też nazwy utworzone na zasadzie przeniesienia nazwy geograficznej do grupy nazw mieszkańców, np. (ten) *Białoruś* – mieszkaniec *Białorusi*.

3.2. Nazwy żeńskie

Oprócz form męskich habitatywów uczniowie biorący udział w badaniu podawali także formy żeńskie (mimo iż w ankiecie nie było wyraźnego polecenia dotyczącego rodzaju gramatycznego tworzonych określeń). Nazw mieszkańców w rodzaju żeńskim w analizowanym materiale jest znacznie mniej niż w rodzaju męskim, bo tylko 77 jednostek leksykalnych. Pod względem słowotwórczym są też one mniej zróżnicowane. Zdecydowana większość, aż 34 określenia, utworzona jest za pomocą sufiksu *-ka*:

Australka (: *Austria*), *Białorusinka*, *Białoruska*, *Bułgarka*, *Chinka*, *Chorwatka*, *Czeszka*, *Danka*, *Finlandka*, *Finlanka*, *Francuzka*, *Grenlandka*, *Grenlanka*, *Gwatemalka*, *Hiszpanka*, *Holandka*, *Holenderka*, *Izraelitka*, *Izraelka*, *Japonka*, *Kamerunka*, *Litwinka*, *Meksyczka*, *Mongolka*, *Nepalka*, *Niemka*, *Norweżka*, *Portugalka*, *Rosjanka*, *Szwajcarka*, *Tajlandka*, *Tajlanka*, *Węgierka*, *Włoszka*.

Część nazw utworzona została od podstaw męskich nazw mieszkańców (np.: *Chorwatka* : *Chorwat*, *Litwinka* : *Litwin*, *Francuzka* : *Francuz*), a część bezpośrednio od nazwy kraju (np.: *Danka* : *Dania*, *Kamerunka* : *Kamerun*).

Innymi formantami, za pomocą których utworzone zostały formy żeńskie habitatywów, są: *-anka*/*-'anka*. Nazwy z tym sufiksem najczęściej tworzone są od podstaw zawierających sufiks *-anin*. W zgromadzonym materiale odnotowano 12 określeń z sufiksem *-anka*:

Amerykanka, *Austrianka* (: *Australia*), *Chorwacjanka*, *Danianka*, *Egipcjanka*, *Filipianka*, *Kenianka*, *Kubanka*, *Kubianka*, *Litwianka*, *Meksykanka*, *Słowianka*.

Ponadto w materiale znalazły się również nazwy mieszkańców w rodzaju żeńskim z innymi sufiksami, występującymi rzadziej: *-aczka* (*Słowaczka*), *-inka* (4: *Australinka*, *Daninka*, *Filipinka*, *Mongolinka*), *-iczka* (2: *Australiczka*, *Mozambiczka*), *-ijka*/*-yjka* (3: *Australijka*, *Mongolijka*, *Mozambijka*).

Odnotowano jedynie dwie nazwy utworzone na zasadzie przeniesienia nazwy geograficznej do grupy nazw mieszkańców: (ta) *Chorwacja* – mieszkanka *Chorwacji*, (ta) *Gwatemala* – mieszkanka *Gwatemali*.

4. Podsumowanie

Habitatywa to grupa onimów pod względem formalnym dość regularna, o wyraźnych granicach, tworzona przez niewielką liczbę sufiksów. W języku polskim nazwy te najczęściej powstają przy udziale formantów: *-anin*, *-czyk*, *-ak*, *-ka*, *-anka* oraz rzadziej innych, np. *-ec*, potwierdzają to również badania na grupie uczniów klas piątych.

Sufiksem, za pomocą którego dzieci tworzyły najwięcej nazw mieszkańców w rodzaju męskim, okazał się *-czyk*. Znajdują się tu określenia utworzone prawidłowo (np.: *Filipińczyk*, *Gwatemalczyk*, *Japończyk*, *Kameruńczyk*), jak też określenia zbudowane na zasadzie analogii do innych habitatywów (np. *Australczyk*, *Hiszpańczyk*, *Holandczyk*, *Węgryczyk*). Zaraz po nim znalazły się sufiksy: *-an*, za pomocą którego utworzone zostały 24 określenia (np.: *Bułgarian*, *Danian*, *Kenian*, *Węgrian*), oraz *-anin* – również 24 nazwy (np.: *Egipcjanin*, *Bułgarianin*, *Mongolianin*, *Węgranin*). W tworzeniu nazw mieszkańców w rodzaju żeńskim najbardziej produktywnym dla uczniów klasy piątej okazał się sufiks *-ka*, za pomocą którego powstały nazwy zbudowane właściwie (np.: *Hiszpanka*, *Tajlandka*) i niepoprawnie (np. *Meksyczka*).

Częstym zjawiskiem w tworzeniu przez uczniów nazw mieszkańców krajów było odrzucenie jednej litery lub kilku liter z podstawy słowotwórczej z powodu trudności w wypowiedzeniu i/lub zapisaniu nazwy (np.: *Tajlanka* zamiast *Tajlandka*, *Finlanka* zamiast *Finlandka*, *Izailczyk* zamiast *Izraelczyk*). Oprócz opuszczenia litery podczas tworzenia nazwy niektórzy uczniowie dodawali lub zamieniali litery i sylaby, choćby w zmiękczeniach (np.: *Słowiak* zamiast *Słowak*, *Filipinczyk* zamiast *Filipińczyk*, *Chinczyk* zamiast *Chińczyk*, *Nepańczyk* zamiast *Nepalczyk*, *Kameranka* zamiast *Kamerunka*); dochodziło także do zmiany lub odwrócenia sylaby w nazwie mieszkańca (np. *Gwatelimańczyk* zamiast *Gwatemalczyk*).

Podsumowując analizę zgromadzonego materiału, można stwierdzić, że uczniowie klas piątych posiadają wiedzę na temat mechanizmów tworzenia habitatywów. Formanty i sposoby tworzenia nazw mieszkańców świadczą o tym, że dysponują oni dużym zasobem form, choć nie wszystkie są poprawne. Rozwój mowy dziecka/ucznia zależeć może od różnych czynników, np.: od predyspozycji genetycznych, warunków społecznych, poziomu i tempa rozwoju psychofizycznego oraz rozwoju jego możliwości poznawczych (Porayski-Pomsta 1994: 57). Uczniowie klas piątych dysponują już dość dużą wiedzą językową i społeczną, potrafią tworzyć nazwy mieszkańców, a spośród bogactwa sufiksów wybrać właściwe do budowy habitatywów.

Bibliografia

Chruszczewski P.P., Kudła M. 2016: *Etnonimy pokarmosemiczne. Tradycje kulinarne w nazwach grup etnicznych z perspektywy językoznawstwa antropologicznego*, „Prace Komisji Nauk Filologicznych Oddziału Polskiej Akademii Nauk we Wrocławiu" IX, „Język – Kultura – Komunikacja", s. 9–21.

Dacewicz L. 2016: *Etnonimy w słownikach ogólnych języka polskiego i rosyjskiego*, „Slavia Orientalis" LXV, nr 2, s. 363–375.

Dziurda-Multan A. 2008: *Dziecięce sposoby tworzenia nazw*, Wydawnictwo Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin.

Grzegorczykowa R. 1979: *Zarys słowotwórstwa polskiego. Słowotwórstwo opisowe*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.

Kęsikowa U. 2008: *Etnonimy w poezji i dramacie Juliusza Słowackiego*, „Słupskie Prace Filologiczne", seria: „Filologia Polska", nr 6, s. 183–199.

Klemensiewicz Z., Lehr-Spławiński T., Urbańczyk S. 1964: *Gramatyka historyczna języka polskiego*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.

Kowalik-Kaleta Z. 1982: *Miejsce kategorii nazw mieszkańców (*Polanin*,* Francuz*,* warszawiak*) oraz etników (*Wiślanie*,* Litwini*) w systemie językowym*, „Onomastica" XXVII, s. 39–53.

Kreja B. 1978: *Problematyka słowotwórcza derywatów od nazw geograficznych we współczesnym języku polskim*, „Gdańskie Studia Językoznawcze", nr 2, s. 5–18.

Kurdyła T. 2015: *Polskie habitatywa na* -anin*,* -an *i* -ak *(przyczynek)*, „Onomastica" LIX, s. 181–195.

Malec M. 1998: *Etnonimy. Nazwy narodowości. Nazwy mieszkańców*, [w:] E. Rzetelska-Feleszko (red.), *Polskie nazwy własne. Encyklopedia*, Instytut Języka Polskiego Polskiej Akademii Nauk, Towarzystwo Naukowe Warszawskie, Kraków–Warszawa, s. 181–188.

Malec M. 2001: *Ethnicum* Bawar *(*Bajer*) w nazwiskach Polaków*, [w:] J. Maćkiewicz, E. Rogowska (red.), *W świecie słów i znaczeń. Księga pamiątkowa dedykowana Profesorowi Bogusławowi Krei*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk, s. 187–191.

Masojć I. 2015: *Gramatyka współczesnego języka polskiego. Słowotwórstwo rzeczowników*, Litewski Uniwersytet Edukologiczny, Wilno.

Porayski-Pomsta J. 1994: *Umiejętności komunikacyjne i językowe dzieci w wieku przedszkolnym. Studium psycholingwistyczne*, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa.

Rymut K. 2003: *Granica czy strefa przejściowa między nomen appellativum a nomen proprium*, [w:] tenże, *Szkice onomastyczne i historycznojęzykowe*, Wydawnictwo Instytutu Języka Polskiego Polskiej Akademii Nauk, Kraków, s. 9–12.

Sajkowski W. 2016: *Ludność zamieszkująca Prowincje Iliryjskie znana pod mianem Morlaków – definicja etnonimu w literaturze francuskiej*, „Res Historica", nr 41, s. 111–123.

Sulisz M. 1969: *Budowa słowotwórcza nazw etnicznych w języku polskim*, „Rozprawy Komisji Językowej Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego" VII, s. 287–341.

Taszycki W. 1964: *Kilka uwag o nazwach mieszkańców od nazw krain i miejscowości*, „Prace Filologiczne" XVIII, nr 3, s. 261–265.

Tyrpa A. 2011: *Cudzoziemcy i obce kraje w dialektach polskich*, Lexis, Kraków.

Summary

Ways of creating demonyms by fifth grade students – results of own research

Keywords: names of residents, children's word formation, ethnonyms.

The topic of the names of residents has already been dealt with on various levels - from the linguistic, lexical and historical perspective, ethnonyms were discussed in literary works and dictionaries, but few publications have developed ways of creating demonyms by children and adolescents - hence the topic was taken up. The aim of the article is to present and discuss the lexical material concerning the names of inhabitants of countries. The material was collected on the basis of a survey conducted among fifth-grade students of a primary school in the Turek district in the Wielkopolska voivodship. The task of the respondents was to create 34 demonyms. The presented analysis concerns the methods of creating demonyms, taking into account word-formation techniques.